

Hana Lamková

O Vinohradech, kdysi královských

*Příběhy z bulvárů
i zákoutí*

VYŠEHRAÐ

O Vinohradech, kdysi královských

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Hana Lamková
O Vinohradech, kdysi královských – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Hana Lamková

O Vinohradech
kdysi královských

© Hana Lamková, 2023
Layout © Jan Kafka, 2023

ISBN tištěné verze 978-80-7601-833-4
ISBN e-knihy 978-80-7601-854-9 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-7601-855-6 (1. zveřejnění, 2023) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-7601-856-3 (1. zveřejnění, 2023) (mobi)

Hana Lamková

*O Vinohradech
kdysi královských*

*Příběhy z bulvárů
i zákoutí*

VYŠEHRAÐ

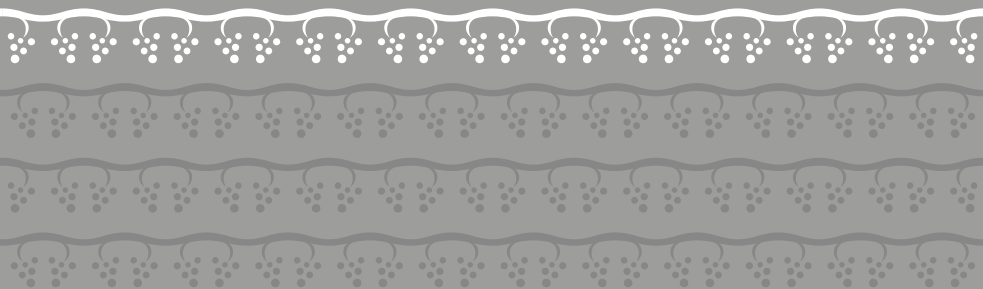
Úvodem

První kapitolu tohoto povídání jsem začala psát na začátku roku 2006, kdy náš vinohradský dům očekával sté výročí postavení a zapsání do katastru. V roce 1994 jsme založili družstvo nájemníků a dům, ve kterém jsme žili, si koupili od Městské části Praha 2. K jeho stovce jsme tehdy plánovali domovní oslavu a já pocítila potřebu k tomu napsat něco o historii tohoto vinohradského činžáku. Zapátrala jsem v archivu Městské části i v Katastru nemovitostí. Představovala jsem si nějaké delší povídání, které jsem chtěla pak vytisknout, svépomocně svázat a rozdat všem sousedům v domě. Ovšem, vyskytla se – jako vždycky – spousta jiných důležitějších a bezodkladných úkolů, a tak došlo jen na první kapitolu, kterou jsem – zkrácenou na úplné minimum – tehdy použila jako proslov před společným rautem ve vinárně naší tehdejší domovní restaurace. Dá rozum, že když se všichni těší na jídlo a společné poklábosení, dlouhé mluvení není na místě.

Na podzim roku 2019 mě vybídlo nakladatelství Albatros Media k napsání knížky o Vinohradech. A tak touto kapitolou otevírám své vzpomínání na dům, ve kterém jsem celý život žila, na jeho vinohradské okolí, různé místní zajímavé stavby, instituce i na zdejší obyvatele. Na přátele, kamarády a známé, kteří tu žili, přicházeli a odcházeli a zanechávali tu své stopy v průběhu plynoucích časů.

Hana Lamková

1.

Rodnému činžáku ke stým narozeninám

Byl jednou jeden pán – jmenoval se Jan Hájek a žil v Praze za vlády Františka Josefa I., z Boží milosti císaře rakouského, krále českého a uherského. Doba byla stabilní, a tak pan Hájek jednoho dne – hned zkraje dvacátého století – dostal nápad, že si postaví v Praze dům. Pan Hájek byl muž činu, neváhal a svůj záměr rychle uskutečnil. Koupil si pozemek, se stavbou zbytečně neotálel a dům byl 13. prosince zanesen do katastru nemovitostí. Psal se tehdy rok 1906.

A to je vlastně to jediné, co o panu Hájkovi vím. Takže toto vyprávění vůbec nebude o něm – bude o tom domě. Ten znám zato důvěrně po celý svůj život.

Pro dům si pan Hájek vyhlédl a koupil parcelu číslo 2045 na Vinohradech. Nebyly to tehdy jen nějaké anonymní, blíže neurčené Vinohrady – bylo to v té době ještě samostatné město, které hrdě neslo název Královské Vinohrady, na památku toho, že tu kdysi bývaly rozsáhlé vinice, které patřily Otci vlasti, Karlu IV., a po něm řadě dalších panovníků.

Byl jednou jeden dům... Je až s podivem, jak historie vinohradského domu č. p. 1408 na rohu Třebízského a Mánesovy ulice a příběhy jeho obyvatel odrážely a přesně kopírovaly všechny zákruty a vrtochy dějin.

Parcelu pro dům si pan Hájek zajistil včas, o čemž svědčí fakt, že si koupil rohovou – tedy nejmenší co do plochy – tudíž nejlacinější, ale přitom takovou, na které se dá postavit největší dům. O roháky byl mimořádný zájem, ty tady všude v okolí stály první. Ostatní domy se vestavovaly postupně do předem napláňovaných domovních bloků. To mám od babičky Zelenkové ze sousedství, která si tu tehdy jako sedmiletá holčička hrávala u potoka, který naším ještě nezastavěným blokem protékal. Odkud kam asi? Hádám, že to byl jen potůček, který se prodral na povrch, aby zase nejspíš o kus dál zmizel.

Pramenů tu muselo být dost. Domy vedle normálního vodovodu mívaly pro jistotu ještě své vlastní studny. I my máme

dodnes jednu ve třetím podzemním podlaží domu. Stojí tam – jako kulatá věž v koutě sklepa – od země až po strop. Její tajemná existence dokonce natolik vzrušila stavitele, co nám opravoval v druhé polovině devadesátých let fasádu a střechu, že přivedl svého kamaráda speleologa a studnu z boku otevřeli, patřičně nažhavení ji propátrat. Ale žádný utajený poklad, ani voda se stoletým úhořem se nenašla. Studna je zcela neromanticky zasypaná sutí. Zřejmě ji při nástavbě domu v roce 1924 zrušili, suť soupli dolů, rádi, že ji nemusí odvážet, pumpu vyhodili, dvorek vybetonovali, a to byl definitivní konec našeho vlastního vodního zdroje.

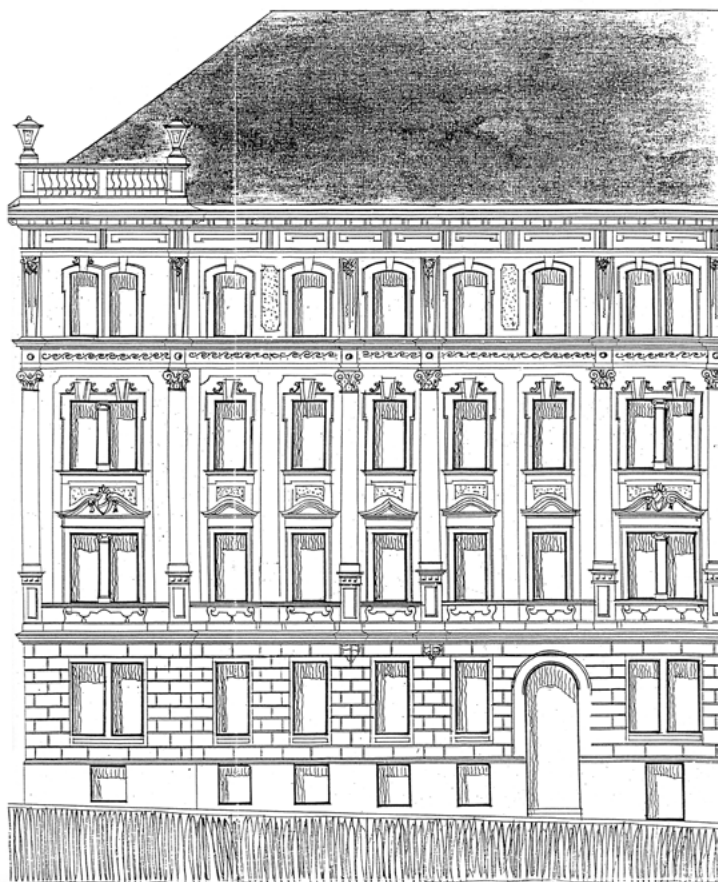
Pan Hájek vůbec dobře věděl, co dělá, a dal parcelu směrem do dvora důkladně vyhloubit. Samozřejmě, že k tomu vybízel i terén, který se svažuje dolů k Vinohradské. Spousta domů v Mánesově ulici je tak postavená. Do dvora mají o dvě patra víc než do ulice. To umožňovalo pánům domácím mít nejen suterén, ale ještě druhý suterén s poměrně slušnými okny do dvora. Nad dvěma suterény bylo přízemí, po němž směrem vzhůru nenásledovalo – jak by se dalo čekat – první patro, ale tzv. „mezzanin“ s dvěma „z“, zato bez povinnosti platit z bytů v něm umístěných daně. Daně z pronájmů se odváděly až od prvního patra výš. Často až od druhého, protože v prvním patře většinou bydlel sám pan domácí – u nás, hádám, v bytě s rohovým arkýřem, kde uprostřed nejbohatší štukové vegetace trůní dodnes iniciály JH. Vždycky jsme s mým mužem Joskou říkali, že to znamená Josef a Hana.

Z rohových oken všech pater je krásný pohled vzhůru Mánesovou ulicí na dominantu kostela Nejsvětějšího Srdce Páně na Náměstí krále Jiřího z Poděbrad. Ten pohled si ovšem pan Hájek vychutnat už nemohl. Ve dnech, kdy byl se svým domem hotov, měly Vinohrady teprve třináct let starý kostel svaté Ludmily.

Za ním se tehdy ještě táhla pšeničná pole a od kostela se chodilo do venkovské hospody zvané „Kravín“ na rohu dnešní

Korunní a Budečské. To mi vyprávěl můj dědeček, což mi přišlo jako z pohádky, a také jsem to tak trochu brala. Dědeček z mamčininy strany, povoláním učitel, pocházel z Vyškovska na Moravě a prožil tam celý život – v Praze byl jen párkrát na návštěvě. Ale do dneška mu to věřím. Byl totiž stoprocentně pravdomluvný a mimo to jako pan učitel musel mít pravdu vždycky. Další nový kostel potřebovali na Vinohradech až na konci dvacátých let a jeho návrh svěřili pozoruhodnému umělci té doby, kterým byl Masarykův hradní architekt Josip Plečnik. Tak v letech 1928–1932 došlo k jednomu z vzácných případů, kdy před okna dodatečně postaví stavbu, na kterou je radost pohledět. Mnohem častěji se postaví dům s krásnou vyhlídkou a pak se do zorného pole vetře panelák, nebo nudná škatule fabriky, supermarketu či nějakého skladiště. I v tomhle měl náš dům štěstí. I když nutno přiznat, že bylo asi málo těch, kteří při dostavbě kostela tleskali a provolávali slávu. Stavba byla na běžný vkus doby náročné sousto, lidi si na ni teprve museli zvykat a plně ji oceňují až dnešní generace.

Náš dům měl původně tři patra – další dvě se přistavěla v roce 1924. Ty už ovšem nestavěl pan Hájek, který v roce 1921 dům prodal. Nový domácí, vrchní stavební rada pan Ing. Josef Výborný, dal přistavět dvě podlaží a dům nechal zakončit nízkou půdou s mírně skloněnými krovky nad rohem do ulice a třemi plochými střechami do dvora. Sklon střechy byl tak malý, že by neunesl těžkou krytinu, a tak byla střecha nad půdou krytá eternitem, ale zdi mezi okny v posledním patře (a v předposledním na rozích) byly mírně sešikmené a pokryté prejzy, takže dům působil jako mansardový a zdánlivě nižší s ohledem na okolní zástavbu. Prejzová krytina byla ozdobou domu a pohled vzhůru vždycky potěšil. Už dlouho ale prejzy nemáme. V sedmdesátých letech, kdy opravovali fasádu, je sundali a skloněné zdi pokryli plechem. Tehdy nás vlastnila obec a spravovalo OPBH, a tak se nás, samozřejmě, nikdo neptal – proč taky, byli jsme

Nákres z roku 1906 původního křídla domu č. p. 1408 do Mánesovy ulice připojený v roce 1924 k žádosti o přístavbu dvou pater

jen nájemníci. Mnoho lidí to ani nezaznamenalo a většině to bylo jedno. Když jsme dávali v devadesátých letech opravovat fasádu a střechu už jako družstvo – tedy vlastníci domu, snažili jsme se o navrácení nadstavby do původního vzhledu. Ale stavitel, který opravu prováděl, nám to rozmluvil. Bylo by to mnohem pracnější a náročnější i na bezpečnost. Technologie se

také za sedmdesát let změnily a chápu, že něco, co bylo běžně proveditelné ve dvacátých letech, se v devadesátých jevílo jako problém. Kromě mne, zůstalo jen pár lidí, kteří původní stav pamatovali. A tak mi nezbylo než ty prejzy mezi okny oželet.

Pan stavební rada Výborný, který dvě horní patra přistavěl, musel také řešit výtah, protože od čtvrtého patra se podle tehdejších předpisů vyžadoval. A tak obyvatelé našeho domu měli už od dvacátých let tento výkřik moderní techniky. Tehdy bylo u nás ještě málo výtahářských firem – náš první výtah byl italského původu – vyrobený firmou Milano-lift. Otvíral se původně vhozením mince, později klíčem. Nepamatuji, že by v té době v našem bloku domů byl ještě nějaký. Dnes jsou už výtahy nejméně v polovině domů a přibývají další. Výtah byl po léta zdrojem zábavy dětí a rozčilování dospělých. Nastaly totiž v průběhu století časy, kdy výtah víc nejezdil, než jezdil. Se škodolibostí sobě vlastní odmítal službu zejména v zimě, kdy bylo třeba vozit uhlí ze sklepa. Podle knoflíků v kabině má do dneška pouze čtyři patra plus P – přízemí, a S – suterén, ale to je klamný pozůstatek původního počítání pater. Dům má podle dnešní dokumentace šest nadzemních podlaží – (nepočítáme-li sedmé, což je půda) a tři podlaží podzemní. Polovina uhelných sklepů bývala až ve třetím podzemí pod dvorem. Jít pro uhlí do sklepa z nejvyšších pater si moc nezadalo s fáráním do dolů. A když bylo třeba fárat po svých – a výpadky výtahu trvaly za socialistických nepořádků taky třeba půl roku – šlo o sportovní výkon v těžké atletice. Než jste vyšlápli s dvěma uhláky osm pater, srdce vám tlouklo až v krku.

Je až s podivem, jak historie našeho domu odrážela a přesně kopírovala všechny zákruty a vrtochy dějin.

Ve výčtu majitelů domu nastoupili na místo pana vrchního stavebního rady Otakar a Berta Baumannovi, kteří koupili dům v roce 1930. V té době zřejmě docházelo k častým majetkovým přesunům v důsledku hospodářské krize, která se ohlásila

černým pátkem 24. října 1929 na newyorské burze. U nás se projevila později ale doznávala mnoho let. Ovšem v Evropě došlo k podobnému citelnému výkyvu už předtím, také v pátek ale 13. května 1927, kdy došlo k pádu berlínské burzy.

Ačkoliv nevíme, jestli třetí vlastníci, Baumannovi, byli manželé, či bratr a sestra, nevíme, jací byli, čím se zabývali a co si od koupi domu slibovali, jedno víme zcela jistě. Byli židovského původu, tak jako celá řada rodin, která tehdy v tomto domě žila. Pokud vím, sami ale v domě nikdy nebydleli. Krize pominula, ale lepší časy nenastaly, právě naopak. Začalo se schylovat k německé okupaci, a než k ní došlo – židovské rodiny, zejména ty zámožnější, postupně odjížděly do zahraničí.

Z rodiny domácích první zmizel pan Otakar Baumann a to v listopadu 1940 a jeho polovina domu byla úředně zabavena ve prospěch Velkoněmecké Říše, jak o tom svědčí tentokrát poprvé německy psaný zápis v katastru. Zřejmě odjel první, aby se usadil někde za mořem, kam za ním za čtyři měsíce – tedy v únoru 1941 odjela i paní Berta. Poté byla zabavena i její polovina (druhý německý zápis).

Válka skončila a Otakar a Berta Baumannovi dostali svůj dům podle Benešových dekretů zpět. (Už zase český zápis – poprvé pro změnu psaný strojem.) Ale Baumannovi byli už natolik usazení někde venku (a taky správně vytušili, že domácím pánům u nás pšenice nepokvete), že se rozhodli svůj majetek zpeněžit, dokud to ještě bylo možné. V září 1947, pár měsíců před únorovým převratem, prodali dům nezletilému Milanu Mládkovi z Hradce Králové. Patnáctiletý hoch by těžko měl na činžovní dům. Museli tedy koupit dům jeho rodiče, kteří jej z nějakých důvodů nechtěli mít napsaný na sebe. Předpokládám, že to byli zámožní lidé, zřejmě podnikatelé, kteří se už v té době báli, že to se soukromým majetkem půjde z kopce, a domnívali se, že když bude dům napsaný na syna, spíš o něj nepřijdou. Pak je v katastrálních zápisech ještě zmínka z roku 1950, že se pan

Číslo vložky knihovni: 1688

Katastrální obec: *Králové Vinohrady*

Soudní okres: *Králové Vinohrady*

Domovní čp. 1408 na Králové Vinohradech

Číslo vložky	Číslo katastrální	Pozemek parcely (stla domy, uplatňování)	Číslo vložky	Číslo katastrální	Pozemek parcely (stla domy, uplatňování)
1	64/61	<i>zahradka</i>			
2	1520	<i>starobírná parcela dle op. 1408 a starobírná</i>			
1	1045	<i>starobírná parcela dle čp. 1408</i>			

Právo 29. srpna 1908 č. 922

1. Pozemek č. 64/61 zahradka -- 201 --

Vklad

100

Právo 29. srpna 1908 č. 922

1. Pozemek č. 64/61 zahradka ve Vinohradech vložka č. 1688 RJ 124 odruha
1. 1. 1908

2. Právo 13. prosince 1906 č. 1456
ve dle 9. prosince 1906 č. 57290 a příjmového k. m. p. 1906
m. p. 1906 č. 57290 a příjmového k. m. p. 1906 č. 57290
m. p. 1906 č. 57290 a příjmového k. m. p. 1906 č. 57290
m. p. 1906 č. 57290 a příjmového k. m. p. 1906 č. 57290

NOVE CESTOVNÍ

Vklad

Zápisy týkající se domu čp. 1408 do katastru nemovitostí obce
Královské Vinohrady a později Hl. města Prahy

domácí Milan Mládek stal plnoletým. Ovšem doba byla poněkud složitější, protože následující zápis z 13. září 1952 zní: Podle výměru Obvodního národního výboru v Praze 12 poznamenává se národní správa. Předpokládám, že tak jak utekli Baumannovi před jednou totalitou, utekli Mládkovi před tou druhou.

V prosinci roku 1959 byl dům převeden na československý stát – a to na základě rozsudku lidového soudu v Jilemnici, možná posledního bydliště Milana Mládka. Tím vstupuje na scénu všem dobře známé anonymní OPBH. (Pro později narozené: Obvodní podnik bytového hospodářství.)

Tak jak byl čas plný hektických změn mezi rokem 1938 až 1948, pak jako by se dějiny tím úprkem unavily a téměř zastavily. Pro domy to znamenalo hlavně období totálního zanedbání. Dělal se jen to naprosto nejnutnější a jen tehdy, když už začínal být stav havarijní. Omítky se začaly opravovat, až když doslova padaly lidem na hlavu. Ještě při tzv. sametové revoluci 1989 byla Praha plná lešení, která spíš než k opravám sloužila jako ochrana proti drolicímu se zdivu, uvolněným štukám a padajícím kusům omítky. Nejen náš dům, jehož poslední majitelé zmizeli, neznámo kam, ale postupně všechny domy byly předávány do státní správy. Nebylo to učiněno formou vyvlastnění jako třeba u židovského obyvatelstva za války a u německého po ní, ale krutě nastavenými podmínkami pro všechny soukromé vlastníky. Nájemné nesměli majitelé použít na opravy, ale museli je odevzdat a opravy mohli dotovat jen ze svých peněz. A protože o ty přišli jako všichni ostatní v měnových reformách, nezbylo jim než se majetku, který pro ně teď znamenal vlastně jen přítěž, dobrovolně vzdát.

Všechno zlé je ale k něčemu dobré. Vinohradské domy byly tak ušetřeny nevhodných změn, které záhy po roce 1945 začali někteří majitelé provádět. Historizující a secesní zdobnost se tehdy už dávno nenosila. Co nebylo rovné, prosté a pravoúhlé se v té době zdálo nemoderní, přeplácané a ošklivé. Mnozí domácí

páni se domnívali, že když otlučou štukovou výzdobu, přiblíží se tak moderní strohosti a eleganci konstruktivismu a doženu několik těch moderních často okachlíkovaných činžáků postavených na Vinohradech v letech 1936 – 1940. Vzhled takto upravených domů byl, ve velké většině, tristní kočkopes. Takže díky tomu, že se nic nemohlo stavět a opravovat, mnoho věcí se na druhé straně nepokazilo. Pak přišel rok 1989 a prudce otočil kormidlem. Pan Mládek ani žádný jeho dědic se neobjevil, aby vznesl restituční nárok, a tak Městská část Praha 2 dům prodala dne 24. srpna 1994 nově ustavenému družstvu nájemníků.

Do našeho domu jsem se přistěhovala rovnou z porodnice u svatého Apolináře v dubnu 1934. Vlastně jsem tu pobývala už pár měsíců v prenatálním stavu. Rodiče s mým tehdy čtyřletým bratrem a maminkinou sestrou (tedy mojí tetou), bydleli do té doby v I+I Ve Pštrosce č. 4 – pod vinohradským divadlem. Ulice byla po válce pojmenována po herečce vinohradského souboru Anně Letenské, která byla i s manželem popravena za to, že poskytl nocleh lékaři, který ošetřil jednoho z atentátníků na Reinharda Heydricha. Herečka v době svého zatčení účinkovala právě v natáčeném filmu a hrála s vědomím, že je to její poslední role. Když jsem ohlásila svůj příchod, začali se ohlížet po něčem větším a ze tří nájmu, které jim nabídla blízká realitní kancelář, si vybrali dvoupokojový byt v pátém podlaží Mánesovy 62.

Ovšem, teď trochu váhám, protože to asi zrovna přestala být Mánesova, jak se naše ulice jmenovala od svého vzniku v roce 1889. Právě v roce mého narození se z ní stala ulice Barthouova.

Kdo byl záhadný pan Barthou, mě v dětství ani za mák nezajímalo – krom toho, že mně jeho jméno působilo pravopisné potíže. Dodnes slyším maminku, jak mi trpělivě předřikává písmenko po písmenku: B – a – r – t – h – o – u – o – v – a. Jak naše ulice přišla k Barthouovi, je patrné z Příručního slovníku naučného vydaného v roce 1962 nakladatelstvím Československé akademie věd. Pod heslem Barthou Louis 1862–1934, tam stojí:

„Francouzský burž. (čti: buržoazní – pozn. aut.) nacionalistický státník, advokát, spisovatel. Po nástupu fašistické diktatury r. 1933 v Německu se stal stoupencem francouzsko-sov. (čti sovětské) spolupráce. Měl na mysli projekt tzv. Východního paktu. Zahynul spolu s jug. (jugoslávským) králem Alexandrem při atentátu v Marseille spáchaném charvát. (čti: chorvatskými – udivuje mě, že ještě v r.1962 se říkalo Charvátsko!) teroristy, za nimiž stály fašistické kruhy Německa.“

Pan Barthou tedy musel být politikem, zastávajícím podobné postoje jako náš tehdejší ministr zahraničí, Dr. Edvard Beneš. Když se stal jednou z prvních obětí fašismu, demokratičtí radní pocítili potřebu vyjádřit své sympatie, a tak mu vybrali jednu pěknou dlouhou ulici na Vinohradech. Asi se jim zdálo, že Mánes už má v Praze most, a to by mu mohlo stačit.

Možná že vybrali panu Barthouovi tuto ulici proto, že se tam mohl cítit trochu jako doma. Jižní domy bloků naší ulice zasahují totiž do souběžné Vinohradské, která se ale v té době jmenovala Fochova – po francouzském maršálovi Ferdinandu Fochovi (1851–1921): „Od dubna 1918 do konce první světové války vrchní velitel vojsk imperialistického bloku – Dohody. Spoluautor plánů voj. intervence proti sov. Rusku v roce 1919.“

Tolik tentýž slovník naučný. Tak vida – pan maršál, podle tehdejších měřítek děda skoro nad hrobem, a ještě si troufal na bolševiky. Škoda, že za dva roky umřel a nemohl své poslední dílo dotáhnout do konce. Světové dějiny mohly vypadat trochu jinak. Maršál Foch má dodnes jeden z nejpyšnějších bulvárů v centru Paříže, a tak se snad neobrací v hrobě kvůli tomu, že mu vzali nějakou ulici na Vinohradech. Stalo se tak ihned po příchodu Němců, kteří tak pěknou širokou třídu – pro maršály jako stvořenou (tam by se to pochodovalo!) – za tepla přidělili jakémusi generálu Schwerinovi, což byl pro nacisty vojensky přijatelný vzor – zřejmě ale menšího kalibru, protože pod heslem v již citovaném slovníku, najdeme jen jednořádkovou

Vinohradská třída – Jungmannova (do 1920), Fochova neboli „Fošovka“ (1920–1940 a 1945–1946), Schwerinova (1940–1945), Stalinova (1946–1962)

1910

1968

2022

poznámku: Schwerin – město v NDR (Německá demokratická republika – pozn. aut.).

O pruském generálu hraběti Schwerinovi (nejspíš původem ze zmíněného Schwerinu) je známo, že se mu Praha stala osudnou. Padl totiž 6. 5. 1757 v bitvě u Štěrbohol v prusko-rakouské válce za vlády Marie Terezie. Ve Štěrboholech měl dokonce pomník, který byl odstraněn v roce 1945. Tehdy se Němci prostě museli odstěhovat – a to, jak vidno, nejen ti živí. Pruského generála vinohradští obyvatelé stejně nikdy nebrali vážně. Nepamatují se, že by někdo říkal „na Šverince“. Celou válku to byla pro našince „Fošovka“.

V květnu 1945 však čas trhnul oponou (což on občas dělá) a vzpomínám si, že nějaký nadšenec – věren maršálské tradici – přelepil německého generála ručně psanou cedulí „Stalinova“ a po něm to na dalších rozích lepili i jiní, podle tehdy obecně sdíleného pocitu: „Vám poděkování a lásku Vám...“

Hlas lidu byl vyslyšen v roce 1946, kdy byla tato ulice Josefu Vissarionoviči přiklepnuta oficiálně.

Ale nic netrvá věčně. „Maršálové přicházejí, přicházejí – odcházejí...“ jak se zpívá v písni Vodňanského a Skoumala, tak populární na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století.

Generalissimu Stalinovi, kupodivu, nevydržela ulice ani tak dlouho jako maršálu Fochovi. S odsouzením kultu osobnosti a odstřelením megapomníku na Letné přišel v roce 1962 i o ulici, které génius lidu přezdíval „Třída politických omylů“. Aby tomu udělalo zastupitelstvo rázný konec, přejmenovalo třídu – bastafidli – na Vinohradskou a tak se jmenuje už čtyřicet let. Snad jí to vydrží. (Znala jsem ještě lidi, kteří si dokonce pamatovali, že se prapůvodně před Fochovou jmenovala Jungmannova. To bylo ovšem ještě za Rakouska a za první světové války.)

Mánes dostal naši ulici potichu zpátky už za Němců v roce 1940. Po válce se sice znovu objevil na tabulkách na dva roky

předválečný Barthou, ale nedožil se ani Vítězného února. V roce 1947 vyhrál Josef Mánes definitivně na třetí pokus. Že je nějaká ulice pojmenovaná třikrát po tomtéž člověku – a to naprosto bezproblémově a uznávaně malíři, přijatelnému pro všechny lidi i režimy, to by stálo za záznam v Guinessově knize rekordů. Doufejme, že se to už měnit nebude. I když u nás jeden nikdy neví. V Paříži mají mimo Fochova bulváru i stanici metra Stalingrad a nikomu to nepříjde, i když Stalingrad nemají už dávno ani v Rusku.

Ale nemluvme jen o ulicích. Časem se měnilo všechno. Pamatuji se, že Vinohrady bývaly samostatnou čtvrtí s římským číslem XII. V roce 1960 nás přilepili k Praze 2. Poskočili jsme tedy z dvanáctého na druhé místo, co do důležitosti – ale zase jsme jaksí ztratili samostatnost. A když na to pohlédneme v ještě širším měřítku – tak darmo mluvit.

Pan Hájek postavil svůj dům v rakousko-uherském císařství. I on se ještě dočkal toho, že se jeho dům náhle ocitl v jakém-si Československu. Už jen ten název vzbuzoval pobavený údiv na tvářích ostatních Evropanů. Pak si na to Evropané zvykli, bohužel, ne všichni. A tak, než jsme se nadáli – kol dokola vůkol našeho domu se rozprostíral Protektorat Böhmen und Mähren.

„Protektorát? P r o t e n t o k r á t,“ říkali si potichu naši tatínkové, když je nikdo cizí neposlouchal a mávali významně rukou. Byl to stát a nebyl. Měli jsme sice svého pana prezidenta Háchu, ale na domě se vyvěšoval červený prapor s hákovým křížem a před „Kdedomovem“ se hrálo „Deutschland, Deutschland über alles“ a v těsném závěsu „Horst Wessel Lied“. Než všechny hymny odezněly, to už byl pomalu promenádní koncert. Ještěže se v té době neblýskalo nad Tatrou. To bychom jako děti už asi nevydržely stát v pozoru.

Když se ovšem nad Tatrou po šesti letech zablesklo na lepší časy – vydrželo nové, celkem pohodové počasí jen dva roky. Po československých hymnách se pak záhy rozezněl „Sojuz

Ještě v roce 1989 byly Vinohrady plné lešení, která spíš než k opravám sloužila jako ochrana proti drolícímu se zdivu, uvolněným štukám a padajícím kusům omítky...

něrušimyj“ se svou nekonečně vleklou slavnostností. To jsme sice byli pořád samostatné Československo, ale svázané se Sovětským svazem na věčné časy. „Ale ani o minutu déle,“ suše dodávali humoristé. A pak najednou – jako mávnutím kouzelného proutku, po dlouhých jedenačtyřiceti letech, věčné časy skončily! A po tom sametovém konci – než jsme se stačili rozkouskat – vzala za své i Česká a Slovenská federativní republika. Tentokrát už ne „socialistická“, ale pro změnu s pomlčkou či písmenkem „a“. Mnozí si ještě pamatují na tehdejší tzv. pomlčkovou válku, naštěstí jedinou bitku mezi Čechy a Slováky, která se (jáci jsme tehdy byli demokrati!) odehrávala spořádaně v parlamentu.

Vinohradský dům pana Hájka se ocitl v Česku. Váhali jsme, máme-li svou zem označovat „Česko“ – podle vzoru Bulharsko, Rusko (ale taky třeba Dánsko, Švýcarsko) – nebo zda si nemáme

říkat „Čechie“ podle vzoru Francie, Belgie, Itálie. Czechia totiž píšou někteří cizinci na poštovní zásilky. Ženský rod je pro vlast, zem, otčinu či domovinu nějak patřičnější, ale Čechie zní moc archaicky – trochu obrozenecky směšně. Česko má zas podivnou pachut' ironického či přezíravého nadhledu. „No jo, u nás v Česku...“ říkávalo se s trpkým úsměvem ještě za dob československých, zejména těch normalizačních.

„On si jazyk poradí sám,“ usoudil před lety Václav Havel, protože se přiznal, že když se řekne Česko, trochu po něm lezou slimáci. A tak jsme se uklidnili a věřili, že se to samo nějak vyvrbí, a čekali s čím ten moudrý český jazyk přijde. Ale dřív, než s něčím trefným stačil přiběhnout, čas opět trhnul pověstnou oponou – a co nevidíme?

Náš vinohradský dům stojí na bruselské mezinárodní scéně, kolem schengenské kulisy Evropské unie a hraje k tomu Beethovenova „Devátá“!

Nemohu si teď' dodatečně odpustit jako vsuvku poznámku z oslav 30. výročí sametové revoluce roku 2019:

„Letos jsem poprvé slyšela – tedy z televizního přenosu, protože už moc ven na nějaká shromáždění, kde hrozí větší tlačence, nechodím – jak na Albertově zpívali Ódu na radost těsně bez pauzy za naší hymnou. Myslela jsem, že začínají zpívat Gaudeamus igitur, což se přesně před třiceti lety na Albertově zpívalo a nikdo ze současných studentů to tehdy moc neuměl – zpívali jsme v davu spíš jen my starší. Ódu na radost letos na Albertově nezpíval v publiku nikdo, protože krom hrstky zpěváků účinkujících příležitostně s filharmonii slova nikdo nezná. A ještě si nejsem jistá, jestli to v tom případě nezpívají německy. Zpíval jen sbor skrytý za řečníky na pódiu. Když později zpívala v tomtéž odpoledním přenosu Dagmar Pecková hymnu z okna Špalíčku na Národní, zatrnulo mi, jestli bude zpívat i tu vlastně neoficiální hymnu EU. Nezpívala. Tak nevím...“

Česko – nečesko, nezbývá nám, než se odvážně zapojit do nového dramatu či komedie a popřát si: Fuj, fuj, zlom vaz!“ Nezní to zrovna jako slušné přání, ale na jevišti patříčné. Nechtějte vědět, co si při vstupu na scénu říkají Francouzi.

Jaké z toho plyne poučení? Že státy zanikají a vznikají mnohdy rychleji než domy. Zní to skoro jako hádanka: Sto let na místě stojí, a přece půl tuctu států prošel.

Rodná je zem, rodné je město nebo ves nebo dům. Rodná by mohla být konec konců i porodnice. Rodný činžák je absurdní pojem. Obyvatelé se přistěhují, dřív či později odejdou a většinou se ani neznají. Přesto mají i činžáky své dějiny, které nikým nesledovány, míjejí bez povšimnutí. Skladba obyvatel, nájemců obchodů a provozoven, prosperita i chátrání objektu se mění a posouvá s dobou. Z té stovky roků, co dům stojí, byl třicet čtyři let ve vlastnictví čtyř pánů domácích a v každodenní drobné péči domovníků. Pak nastalo deset let chaosu, který vyústil v to, že zcela vymizeli majitelé a posléze i domovníci. Následovalo čtyřicet čtyři let pouhého flikování, kdy dům patřil všemu lidu, ale prakticky nikomu. Posledních dvanáct let má dům zase konkrétní vlastníky se zcela konkrétní zodpovědností. Za tu dobu bylo třeba odčinit křivdy padesátiletého zanedbávání a navázat nit pravidelné péče tam, kde se kdysi přetrhla. Po dvanácti letech je dům díky hospodaření družstva a úsilí mnohých řemeslníků a spolupracovníků konečně v pořádku se všemi okny, dveřmi, stoupačkami i komíny, opravený zvenčí i zevnitř. Od střechy, kde máme v létě zahrádku, až po sklep, kde můžeme v restauraci posedět u dobrého jídla a pití.

Sto let už jsou kulatiny, které stojí za povšimnutí. Stoletému staříkovi bychom přáli zdraví – nic jiného už by taky nepotřeboval.

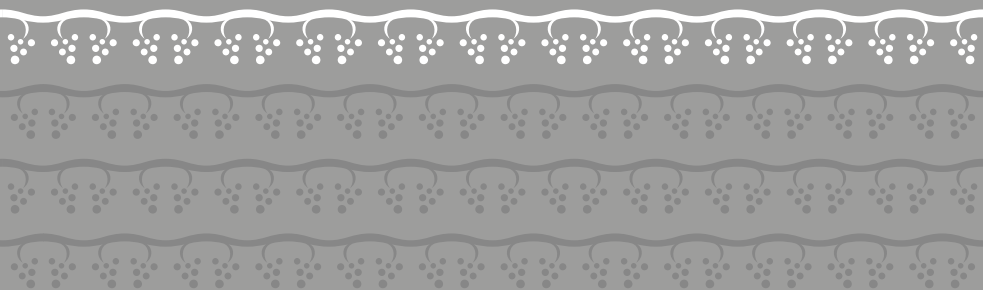
Co ale popřát ke stoletým narozeninám vinohradskému činžáku? Jeden příhodný slogan se nabízí. Tradičně si ho vyvěšujeme na Vánoce dole na domovní tabuli: „Dej Bůh štěstí

tomu domu..." A s tímto prostým přáním pozvedněme sklínky a připijme mu na dalších sto let, na památku všech, kteří v něm kdy žili a na zdraví těch, kteří v něm žijí a budou žít.

Kdoví, jak se v něm budeme mít za rok, za pár let, když jsme se s ním právě zase kamsi přestěhovali. Doufejme, že se tam budeme cítit dobře – my i náš dům. A když ne, tak nám génius lidu i jazyka vymyslí zas nějakou lakonickou poznámku, při které budeme potutelně mávat rukou, když se příslušní papaláši z Bruselu nebudou koukat.

(Psáno v roce 2006, dva roky po vstupu České republiky do Evropské Unie.)

2.

Od Viničných hor k městské části

*„Pramuž, pražena a pradítě
pletli prasítě na praryby.
Pradítě spletlo pranítě,
pramuž praštil pradítě,
praštil je prarukou po prahlavě,
byl pravěk právě.“*

Tuto říkačku mě naučil Jiří Horčíčka. Chodili jsme spolu kdysi do rozhlasu na Vinohradech do Dismanova dětského souboru (ještě o něm bude řeč). Tehdy jsem nevěděla, že text pochází z málo známé revue „Panoptikum“ Voskovce a Wericha. Nebyla to písnička, ale zřejmě hláška z jedné z jejich předscén. Našla jsem ji – trochu obměněnou v „Měnivě tváři divadla“ Františka Černého. Kdo je autorem, možná tehdy nevěděl ani ten Horčíčka. On byl o pár roků starší, mně mohlo být tak osm. Bylo to za války. Přišel tehdy k nám domů se svým nevidomým kamarádem, kterého vodil a který hrál výborně na piano. Tehdy

ještě určitě netušil, že se jednou stane vynikajícím rozhlasovým režisérem. Rozhlas v něm ale už silně zapouštěl kořínky. Jenže to všechno dávno odnes čas. Proč neodnes i tu říkanku, nechápu – možná jen proto abych s ní mohla otevřít tuhle kapitolu.

Když se procházím Riegrákem, napadá mě – co tu kdysi v těch pradávných dobách pramužů, pražen a pradětí – jedním slovem prapražáků – bývalo. Přemýšlím o tom, kdo tu žil, zda tu byla nějaká prastará později zaniklá sídliště. Ale prý tu jen šuměly bory po skalínách, případně jiné jehličnaté či smíšené lesy. Po skalínách je tedy trochu troufalé označení zdejšího terénu, řekněme spíš po pahorcích. Ale kde jsou ty lesy? Na prach shořely. Kde je ten prach – voda ho vzala, kde je ta voda – volí ji vypili... Tady už lidový baječ účelově fantazíruje, aby dosáhl kýžené pointy, v níž páni, kteří údajně voly snědli, teď odpočívají – na hřbitově zakopáni. Proč ale vodu měli vypít zrovna volí? Nepochybuji, že volů u nás bylo vždycky dost – už Přemysl Otáček měl nejmín dva. Záhy jsme je dokonce začali vyvážet i do Německa. Samozřejmě, v té době – za knížete Václava – bez nákladáků a železnice voly nikdo vozit nemohl. Dobytek se tehdy mohl někam nanejvýš hnát nebo vodit, v našem případě – odvádět. Vévoda české země usoudil, že to bude rozumnější, protože by nás jinak při našem výrazně nižším počtu utloukli Germáni čepicemi. Ti měli navíc, díky své pověstné důkladnosti a pílí, nejen kvalitnější čepice, jakož i ostatní výstroj a výzbroj, i když to ještě tehdy nebyla značka Solingen, neřkuli Krupp.

Ale to s těmi lesy a prachem bude nejspíš pravda. Kolem každého velkého města, které se stavělo po staletí hlavně ze dřeva, se kácelo, pokud možno hned za humny, aby se materiál nemusel vozit daleko. Dřevo bylo pro kmány, kámen jen pro pány. Především ale pro toho nejvyššího na nebesích. Na něm se v té době v žádném případě nešetřilo. Záhy měl spoustu božích domů a dechberoucích věžáků (tedy bejváků s věžemi) po celé Praze. Došlo to až tak daleko, že se Praze začalo

*Adolf Liebscher
(1857–1919):
„Karel IV. zakládá
Královské
Vinohrady“*

přezdívat stověžatá. Dřevěné chýše a sruby byly levné a pro lid dosažitelné. Samozřejmě neměly takovou trvanlivost a při absenci integrované záchranné hasičské služby čas od času opravdu na prach shořely, takže se musely ustavičně obnovovat. A to tak dlouho, až všechny lesy kolem vzaly za své. Na východ od Starého a záhy i od Nového Města se pak táhla spíš pustá zvlněná návší. Historikové mají zato, že zdejší půda nebyla moc dobrá. Zato tu byly stráně a svahy, do kterých se opíralo jižní a západní sluníčko, a tak se tu začaly objevovat vinice. Původními vinaři byli prý mniši. Co taky v tom celibátu dělat než myslet na víno?

To bylo ještě před Otcem vlasti Karlem IV. Ten se – jako do mnoha věcí – i do vinařství pustil s vervou a velkorysostí sobě vlastní. Už Neruda nám prozradil, že k nám nechal dovézt nejlepší révu z Burgund. Nejspíš si potrpěl, jsa vychován ve Francii, na burgundské. Ale také prý koupil nějaké odrůdy z Rakouska a roku 1348 nařídil, aby kolem pražských měst byly založeny vinice. Víno stálo u něj na žebříčku hodnot zřejmě stejně vysoko jako univerzita, protože obojí ustavil v témže roce. Jak první dekádu prosperovalo vysoké učení – těžko říct, ale co se vinic týká, nešlo to tak rychle, jak si král představoval. A tak „zlostně rukou mrsknul“, jak praví básník, a vydal roku 1358 viniční privilegium, což byl v podstatě chytrý systém daňových pobídek. Nic nového pod sluncem a ne jeden panovník či zeman se tím nápadem ještě po mnoha letech inspiroval.

Vlastníci půdy museli nevyužitou část svých pozemků povinně osadit révou a na přípravu zahájení prací jim panovník dal lhůtu 14 dní! Jak mohl rychle a efektivně tak šibeniční termín vůbec jen vyhlásit, když neměl internet, televizi ani rozhlas, je mi záhadou. Prostě se s tím nepáral, ale zato majitelům pozemků slíbil, že budou dvanáct let osvobozeni od desátků – tedy povinnosti odvádět část produkce. Ale hlavně, že budou navždy zproštěni „ungeltu a berní“.

Po uplynutí dvanácti let byli pak vinaři povinni jen desátkem královské komoře, žádné jiné daně platit nemuseli. Aby jim ovšem panovník něco kompenzoval, když se některý rok zrovna neurodilo – to tehdy pomazanou korunovanou hlavu nenapadlo ani ve snu. Na hubená léta museli vinaři našetřit během těch tučných, jak to bývalo odjakživa, už od biblických dob. Když nebyla zrovna konjunktura a dělníkům hrozila nezaměstnanost, dal panovník stavět například na Petříně Hladovou zeď, aby zachoval sociální smír. V těch letech se taky začalo stavět opevnění s četnými branami kolem Nového Města pražského, takže práce pro erár bylo habaděj.

Desátek, který vinaři začali po dvanácti letech odvádět, prý činil půl džberu vína z jedné vinice. Džberem se nemínila jakákoliv putna či kýbl, ale dutá míra přechovávaná v Ungeltu (v celnici za Týnským chrámem u Staromáku) tzv. „týnský džber“ který měl cca 30,5 l. Takže odváděli bratru (tedy králi) patnáctilitrový soudek. Plocha jedné vinice tehdy obnášela 60 prutů révy na délku a osm na šířku. Výkonnou a soudní moc nad vinaři, ale taky nad zloději či škůdci vinic, měl úředník zvaný „perkmistr“, který byl původně volen konšely města, v pozdějších staletích pak podléhal přímo králi a byl jím také jmenován. Mohl udělovat pokuty i tělesné tresty. (Třeba useknutí ruky apod.) Díky všem těmto nařízením se vinařství brzy stalo zdrojem značných příjmů, takže se vinice rychle rozšiřovaly. Víno dalo celému území nakonec i jméno a oblasti se začalo říkat Viničné hory. Když se člověk tehdy díval z Hradu, lemovaly vinice celý východní obzor. Pohled to byl asi utěšený. Tu a tam vykuchovaly mezi vinicemi viniční domy, kde se víno zpracovávalo, občas nějaký viničný altán, kde se koštovalo. Nepochybuji, že si často král Karel s Buškem z Vilhartic osobně zajeli na Vinohrady na kontrolu.

Král tu měl ostatně dobrého kámoše, lékárníka Angella z Florencie, který vlastnil vinice přesně v těchto končinách. Protože víno, jak známo, je nejlepší lék proti mnoha neduhům těla i ducha, a kdo by to měl vědět líp, než lékárník. A když král s Buškem klusali na koních Riegrákem – z pahorku na jih od budoucí vinohradské sokolovny, mohl Otec vlasti dohlédnout až na pilné hemžení na staveništi svatovítské katedrály a měl celou Prahu jako na dlani. Nahoře pod hřištěm sokolovny je cesta, ze které je snad nejkrásnější vyhlídka na Prahu. Ať už jsem tu chodila na rande s kamarádkami, později spíš s kamarády, nebo pomalu korzovala s kočárkem, a ještě později třikrát denně se psy, nikdy jsem se nezapomněla z pověstné vyhlídky podívat. V tom psím období jsem tu často po ránu natrefila Zdeňka Borovce,

známého textaře populárních písní, kterého jsem znala od dětství (o něm ještě bude řeč). Měli doma s manželkou Dášou, rozenou Čechovou, černého královského pudla, a když ho Zdeněk venčil, v těchto místech ho pravidelně pes předběhl a usadil se vprostřed na nejkrásnějším místě vyhlídky a začal se k pobavení všech kolemjdoucích ostentativně kochat. O psech vědci tvrdí, že mají chabý zrak – to by tuto teorii vyvracelo. Ale možná jen bystře odkoukal od svých páníčků, že tohle je místo, kde se prostě každý musí rituálně zastavit a s čumákem namířeným k Hradu setrvat v němém zbožném úžasu.

Ale neodbíhejme od minulosti. Co tatínek začal, syn zdárně dokončil. Václav Čtvrtý, co se týká péče o vinice, chvályhodně následoval příklad svého tatínka, a dokonce upravit dělníkům na vinicích pracovní dobu, když nařídil, že musí mít v poledne hodinu volno na oběd. Kolem Prahy bylo tehdy i mnoho zahrad a chmelnic. Kde se pivo vaří, tam se dobře daří. To platilo zejména ve středověku, kdy pitná voda byla často kontaminovaná splašky. Kanalizace pochopitelně nebyla. A tak voda převařená ve formě piva – byla mnohem bezpečnější a zdravější. Pivo se tehdy vařovalo i doma. Takže bory tu sice už nešuměly – ale zemský ráj to na pohled byl bez pochyby.

Jenže jak je dlouho klid a blahobyt, přijde pravidelně nějaká kalamita. Nastaly husitské války, a když Žižku na hoře Vítkově s jeho hrstkou věrných (Wikipedie uvádí 26 mužů, 3 ženy, 50 střelců a neznámý počet lidí, příběhnuvších s cepy) obléhalo 7 až 8 tisíc rytířů na koních v plné zbroji – tak bych ty vinice a zahrady v tehdejším Riegráku a okolí nechtěla vidět. Kdo byl ovšem naopak přímo lačný to spatřit a odebral se kvůli tomu s generalitou a dalšími vznešenými papaláši na Letnou, byl sám císař Zikmund – lidově zvaný liška ryšavá. Z Letné byl totiž nejlepší výhled na Vítkovu horu nad budoucím Žižkovem. (Vrch dostal jméno po pražském měšťanu, Vítkovi z Hory, majiteli tamějších vinic.) Finále té reality šou Zikmunda ovšem

Pozdrav z Královských Vinohrad...

*Josef Emanuel
hrabě Malabaila
de Canal
(1745–1826)*

nepěkně zaskočilo, dá se říct přímo šokovalo. Žižka slavil převapivý triumf a od té doby byl na koni. Dodnes tam proto má jezdeckou sochu, která to připomíná. Vyjímá se tam dobře před Národním památníkem projektovaným o pár století později architektem Janem Zázvorkou, tatínkem oblíbené herečky Stelly Zázvorkové. Socha samotná je dílem Bohumila Kafky, ale k jejímu odhalení došlo až 14. července 1950 v den výročí památné bitvy. Pomníky a výjimečné stavby bývají často přijímány současníky s nedůvěrou či nelibostí. Tenkrát se to obešlo bez protestů. Ale stejně jsem tehdy zaslechla, jak kdosi reptal, že to z dálky vypadá jako když Žižka táhne méblák. Pomník byl ale všeobecně uznán za zdařilý a je to prý třetí největší bronzová jezdecká socha na světě.

Doba husitských válek byla turbulentní a složitá. Jak začalo jít o ideu, tenkrát zrovna o tu, zda se bude přijímat při mši pod jednou, či pod obojí (tedy hostie i víno) – tak nikdo v Čechách

neznal bratra. Nešlo samozřejmě ideově jen o kalich mešního vína, přišly na přetřes (a to pěkně hrubý a nelítostný) další náboženské symboly – obrazy, sochy, iluminované folianty až nakonec i samotné kostely a chrámy – tedy příbytky boží. Takže nebylo divu, že se pánbůh – největší vlastník realit té doby – pořádně naštvál a celé to dopadlo, jak to dopadlo. „To byl ovšem ještě středověk,“ jak zpívali Voskovec s Werichem. „Jenže svět je pořád stejný, lidé ho nezmění – plivni si stokrát do moře, ono se nezpění,“ nabádá nás jiný klasik, Karel Havlíček, už nějaký pátek před zmíněnou dvojicí komiků. Vždycky se nějaká idea najde.

Byly doby, kdy obcházelo Evropu strašidlo komunismu, později zase myšlenka nadřazené rasy. Strašidlo komunismu se na své obchůzce po čase vrátilo, aby přece jen nakonec zmizelo za obzorem. Dnes pro změnu Evropou hýbe idea globálního oteplování, nejnověji boje za uhlíkovou neutralitu. Uvidíme, co z toho vzejde tentokrát. Když se idea utrhne ze řetězu, zemský ráj končí – jak napohled, tak i fakticky.

Až Jiří z Poděbrad se snažil obnovit pořádek, a to i na vinicích. Ale trvalo to nejmíň sto let, než bylo místní vinařství přivedeno k nové slávě a věhlasu. To už vládu měli pod palcem první Habsburkové. Ovšem pak se zrodily další nové politické ideje, došlo k povstání českých stavů a posléze k bitvě na Bílé Hoře. Mnohým majitelům vinic byla v důsledku jejího výsledku zkonfiskována půda, někteří byli popraveni. Následovala třicetiletá válka, všeobecný rozvrat, a to byl také konec většiny vinic. Na začátku 18. století z nich zbyla prý sotva čtvrtina.

Na místě viničných domů začaly pak v průběhu 18. a 19. století vznikat jednotlivě roztroušené usedlosti a letohrádky, které byly vlastnictvím zejména cizí šlechty nebo bohatých měšťanů. V místech, kde kdysi pěstoval vinnou révu italský lékárník Angello, se usadil jeho pozdější krajan Josef Emanuel Malabaila de Canal. Byl to osvícený šlechtic, syn hraběte Ludvíka Emanuela ze Sardinie, který býval vyslancem ve Vídni. Jak se dostal Josef

Canal na Viničné hory těžko říct. Třeba mu při nějakém poznávacím zájezdu taky učarovala ta vyhlídka na Prahu, nebo mu vyhovovalo zdejší podnebí, kdož ví. V neposlední řadě tu byl život mnohem levnější, než třeba ve Vídni a mohl si tedy víc dovolit. A protože byl osvícený šlechtic, věděl dobře, co si dovolit chce. Od roku 1770 začal budovat obrovskou zahradu, pro kterou se okamžitě mezi Pražany vžil název Kanálka. Přikoupil postupně ještě několik sousedících usedlostí s půvabnými jmény jako: Hercovka, Sixtovka, Andělka, Kocourka, Smetanka, Cikánka a Kuchynka. V zahradě se střídaly travnaté plochy se skupinami vzácných dřevin, okrasných keřů a zahradních květín. Nechyběly ani voliéry s cizokrajnými ptáky a jezírka s okrasnými rybami, domek s opicí, studánky a čínská zahrádka s figurkami, stavbami a můstky. Hrabě se ale především vážně zajímal o šlechtitelství a nové metody povznesení zemědělské produkce. Vybudoval rozsáhlé skleníky, botanický ústav s přednáškovým sálem, místa pro šlechtění hospodářských rostlin, tehdy ještě všeobecně nerozšířených, jako brambory, vojtěška, jetel a cukrová řepa. Dal tu postavit i malý pokusný cukrovar, a dokonce založil výstaviště hospodářských strojů. Později zahradu otevřel i veřejnosti, ale když návštěvníci trhali vzácné květiny a škubali listí z keřů, musel se vstup začít regulovat vstupenkami. Ovšem to zdaleka nebyla jediná oblast Canalových zájmů. Věnoval se náruživě i hudbě, sám dokonce komponoval a vydržoval si vlastní pěvecký sbor.

Představuji si, jak se svou manželkou Brigittou Taafeovou jezdívali v kočáře na premiéry Mozartových oper do Stavovského divadla. Na oplátku ho Wolfgang Amadeus navštívil na Kanálce a stal se tak nejslavnějším hostem, který tuto zahradu kdy viděl. A to tu byl později i sám císař František I. s chotí! Z těch méně urozených, zato časem věhlasných, sem chodíval třeba Karel Hynek Mácha, aby si vychutnal chvilky úniku z ponuré světničky otcovského domu na Dobytčím trhu – dnešním

Zahrada Kanálka na vyobrazení z roku 1820. Ve své době sem chodíval na víno i Josef Kajetán Tyl, „v ošumělém sáčku“...

Karlově náměstí. A chodíval sem do Kanálky na víno i Josef Kajetán Tyl, „v ošumělém sáčku“ – jak o něm později zpíval písničkář Jarda Jakoubek (už také zvěčněný na bronzové pamětní desce na nedalekém domě v Mánesově ulici (ještě o něm bude řeč).

Josef Kajetán píše v jedné povídce o setkání se starým vojenským vysloužilcem:

„Šli jsme podle hradeb vzhůru ke Pštrosce. Stařeček spínal radostí ruce, pohlížeje na zahradu, jakéž nebylo v té podobě za času jeho viděti. Hlasitě šuměly v Kanálce vysoké topoly, an jsme kráčeli ke stolům, ve chlad libostinných kaštanů. Slunce začínalo již plamennými ústy zemi líbati.“

Hrabě Canal byl i zednářským velmistrem a váženým mecenášem, byl předsedou České společnosti hospodářské, stál u zrodu pražského chudobince a sirotčince a bylo mu za zásluhy uděleno čestné občanství města Prahy. Když zemřela jeho manželka, dal v parku postavit obelisk na její památku a nedaleko poustevnu, kde se zřejmě věnoval meditaci a rozjímání. Měli jedinou dceru Josefinu, která záhy po tatínkově smrti Kanálku

prodala hraběti Ludvíku Arnoštu Buquoyovi. Ten buď netušil, co to vedle radostí obnáší i za starosti, (v době největšího rozmachu prý hrabě Canal zaměstnával stovky, prý až dva tisíce lidí) nebo to Buquoy koupil už přímo ze spekulativních důvodů. Faktem zůstává, že do tří let Kanálku prodal Moritzi Zdekaneurovi a po něm ji převzali jeho dědicové. Ke zrušení Kanálky došlo v roce 1884, kdy byla zahrada rozparcelována na stavební pozemky.

Na toto poslední období se dochovaly dětské vzpomínky dalšího vinohradského rodáka, spisovatele Františka Langer.

„Kousek dál byly vlhké louky, kde jsem v mokřinách lovil salamandry a pak je choval doma ve sklenici od okurek. Ještě mezi ulicemi byly sady a zahrady. Taková Kanálka s obrovskými stromy a houšťmi křovin, s obelisky, s poustevnou, studánkou a s altány byla už asi v pozvolném rozkladu, ale pořád to byl nádherný sad, zářící zeleň a voňavě dýchající stín. A byly zde staré dvory se zahradami, obehnané zdmi, přes které bylo vidět větve stromů od jejich květů až po úrodu třešní a jablek. Jenže nepřišel-li jsem na některou stranu po několik měsíců a někdy i neděl, situace se změnila. Můj příkop s čolky, kteří měli růžová bříška a něžné pacičky, byl jednoho léta zavezen špinavou skládkou z pražských bouraček. Některá pole zůstala na podzim nezorána, protože byla rozprodána na parcely, a patřilo téměř k pýše vinohradské podnikatelské schopnosti, jak rychle celá ta krása Kanálky zmizela v základech nové činžákové čtvrti.“

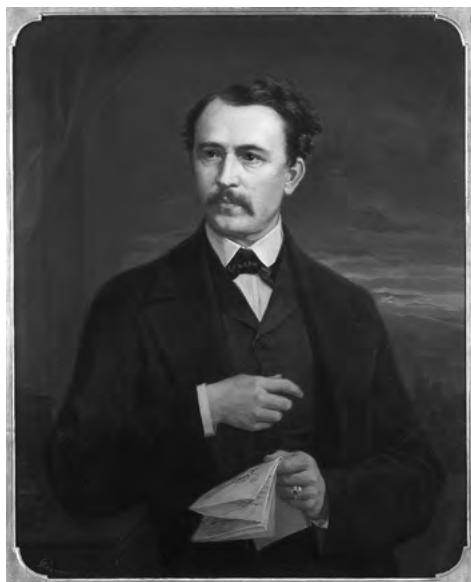
Ten zmíněný obelisk, který (dokonce v množném čísle) připomíná František Langer, stojí na svém místě dodnes. Včera jsem se na něj byla podívat. Na jeho podstavci je reliéf s kachnami a květinami. Na orientační tabuli parku se mu říká „Ptačí obelisk“. Wikipedie uvádí, že ho dal hrabě postavit na počest své choti a že tam bývaly zednářské znaky a nápis: „Nejnežnější

choti, matce a přítelkyni lidstva.“ Někde jinde jsem se dočetla, že tam byl rodový erb. Ale to se muselo zřejmě týkat těch dalších obelisků či památníků, které se nedochovaly. Když jsem tenhle vídala v dětství, po nápisech, znacích či erbu nebyla ani stopa. Ve výpravné obrazové publikaci „Vinohrady, dobrá čtvrt pro dobré bydlení“ od Pavly Státníkové z roku 2012, se naopak píše, že byl tento obelisk postaven na památku jakéhosi souboje dvou důstojníků o společnou dámu jejich srdce. Ale ústní tradicí se ke mně doneslo ještě jiné sdělení. Jak jsem tam jednou stála a prohlížela si známý reliéf kachen s květinami, přistoupila ke mně úplně cizí holčička, stará asi jako já (to znamená osm až deset) a řekla:

„Víš, že je tu pohřbený kůň? Hrabě, co mu to tu kdysi patřilo, měl koně, na kterém jezdil po parku, a když kůň pošel, tak ho tu dal pochovat a postavil mu tenhle pomník.“ Pochybují, že by si to vymyslela. Spíš to měla od tatínka či od dědečka, a jestli byla ze staropražské rodiny, ne jako já s rodiči přivandrovalými od Vyškova na Moravě, její dědeček mohl ještě pamatovat, co se tady o těch místech povídalo. Hrabě sám je pochovaný na Olšanech, předpokládám, že vedle své nejněžnější choti, která se tam odebrala už před ním. Kam ale s milovaným koněm? Vlastní park by byl perfektní místo. Pomník, na kterém není nic napsáno a na kterém jsou kachny a kytky – tedy přírodní místní scenérie – to mi připadlo jako náhrobek pro koně naprosto odpovídající – ale hlavně krásné. Asi tak, jako když jsem kdysi jela v Anglii s někým místním v autě kolem obrovské louky, kde se popásali staří, věkem sešlí koně, a na které stála rozlehlá stáj.

„To je koňský domov duchodců,“ řekl mi ten Angličan za volantem. „Když už se kůň nehodí pro ježdění, mohou ho majitelé dát sem. Platí mu na stravu a ubytování a jezdí sem za ním na návštěvy.“ Šťastní to koně, šťastná to zem.

Představenstvo Královských Vinohrad mělo tolik rozumu, že zachovalo část Kanálky jako jeden ze tří městských parků,

*Vincenc (téz Čeněk)
Vávra (1828–1873),
starosta Královských
Vinohrad v letech
1868 až 1873*

který byl pak pojmenován po Františku Riegrovi a později ozdoben jeho sochou od Josefa Václava Myslbeka. Druhým vinohradským parkem se staly poměrně malé sady Svatopluka Čecha, zato s krásným básnickovým pomníkem od Jana Štursy. A třetím ostrovem zeleně jsou Havlíčkovy sady, dříve známé jako Grébovka, kterýžto název žije mezi lidmi dodnes. Ačkoliv jsme měli daleko blíž do Riegráku, chodila se mnou maminka, když jsem byla malá, často do Grébovky. Důvod byl nasnadě. Byla tam totiž malá zoologická zahrada! Na severní straně, kde dříve stával skleník exotických rostlin a později na krátký čas výstavní síň vinohradských výtvarníků, začal od roku 1927 spolek akvaristů „Leknín“ budovat vivárium. Za nějaký minimální peníz mohly pak vinohradské děti navštěvovat tenhle koutek živé přírody. V zastřešené části byla hlavně akvária a terária a venku u zdi bývalého skleníku měli klece všelijací papoušci a jiní cizokrajní opeřenci.

Pyšnili se tu přepychově zbarveným peřím rozliční bažanti a další kurové. Ale hlavně tu řádila spousta menších opic, které neuvěřitelně skákaly, honily se, pokřikovaly na sebe nebo si vzájemně s hlubokým soustředěním jedna druhé probíraly srst. Po očku při tom sledovaly návštěvníky a u všeho toho se chovaly tak lidsky a měly tak člověčí gesta a pohyby, že nás jako děti ne-nechávaly na pochybách o naší vzájemné spřízněnosti a potvrzovaly tak správnost Darwinovy teorie. V rohu pak přešlapoval nebo se povaloval menší hnědý umolousaný medvěd tvářící se netečně a znuřeně. Lidí v Grébovce bývalo jako much, kupovali si preclíky, které prodavači nosili navléknuté na tyčkách nebo na drátech stočených do kruhu. Parkové židle s kovovou konstrukcí a dřevěným laťovým sedadlem i opěradlem stávaly kolem hlavní cesty hustě vedle sebe, provléknuté pod sedadly několik metrů dlouhými dráty, aby je návštěvníci nemohli vytahovat z řady a stavět, kam by je napadlo. Za sezení se platilo, což vybíraly ženy s brašnou a procvakovacími kleštičkami na lístky, jaké v té době užívali průvodčí v tramvajích. Na viničný altán či pavilon s kuželníkem se moc nepamatují, ale velmi mě zajímala grotta – umělé skály, na první pohled tak jiné než přírodní, s bazénem a majestátní sochou Neptuna uprostřed.

Celý areál poskytuje představu o dřívějších usedlostech na Viničných horách. V místech Gröbovky se kdysi nacházely pozemky Dolní a Horní Landhausky, které někdy v šedesátých letech devatenáctého století koupil Moritz Gröbe a připojil i několik dalších okolních pozemků, zahrad a vinic – Vondračku, Hamáčkovou a Grünwaldku. Gröbe byl podnikatel německého původu, jeden za stavitelů a budovatelů dráhy císaře Franze Josefa. Jeho ambicí bylo vybudovat pro svou rodinu reprezentativní sídlo ve stylu italských renesančních vil. Nejdřív si dal postavit skromnější dům od architekta Antonína Turka – tvůrce vinohradské vodárenské věže, Vinohradské tržnice, nebo Národního domu na Náměstí Míru, školy Na Smetance a dalších

staveb. Svůj dům ale dal Gröbe záhy téměř celý zbourat a dal si navrhnout dvoupatrovou velkou vilu od dalších renomovaných stavitelů té doby, Antonína Barvitia a Josefa Šulce – tvůrce Národního muzea, Rudolfína, Umělecko-průmyslového muzea, který se významně podílel i na stavbě Národního divadla. Gröbe se věnoval se stejně velkými ambicemi i terénním úpravám budoucího parku. Ty byly skutečně velkorysé. Nechal sem například navést veškerou zeminu z právě proraženého vinohradského železničního tunelu. Bylo jí prý 60 000 koňských fůr! Celý park s vinicí, viničním altánem a pavilonem, kde byl kuželník, skleník a další stavby, budoval Gröbe od roku 1871 do roku 1888. Sám dohlížel na stavbu – a to i tehdy, když od svých 52 let byl v důsledku mrtvice upoután na invalidní vozík. Z dokončení svého díla se mohl těšit ale pak už jen tři roky. Umřel v 62 letech, v roce 1891. To byl areál Grébovky na svém vrcholu. Po jeho smrti tu rodina žila pouze deset let a na údržbu objektu vydělávala zahradnictvím, vytvořeným z bývalého skleníku. Park zpřístupnili veřejnosti, ale pak od toho opět ustoupili a pronajali celý objekt na čas panovnické rodině Habsburků. V roce 1905 odkoupila areál obec Královské Vinohrady a park byl znovu zpřístupněn pod názvem Havlíčkovy sady. Vinohradští radní měli totiž obavy, že bude tento unikátní areál rozprodán jako jednotlivé parcely na další domovní výstavbu.

Samotná vila byla využívána ve dvacátém století postupně jako nové výukové prostory a zázemí pro studenty právě založené Vysoké školy zemědělské, zejména jejího lesnického odboru. Od poloviny třicátých let tu byla zřízena ubytovna pro mimopražskou školní mládež během zájezdů a výletů do hlavního města republiky. Ve spodním patře byly zřízeny nájemní byty. Objekt tzv. Pavilonu byl od roku 1919 využíván jako jesle.

Už od doby, kdy tu byli univerzitní studenti a pak školní výlety, vznikla jistá mládežnická tradice a v jejím duchu byl v roce 1939 říšským protektorem von Neurathem věnován objekt

Havlíčkovy sady neboli „Grébovka (Gröbovka)“. Celý park i s vinicí, viničným altánem a pavilonem, kde byl kuželník, skleník a další stavby vybudoval Moritz Gröbe od roku 1871 do roku 1888.

... Grébovka měla prostě štěstí – včetně té třešničky na dortu, že se našel i ukradený a několik let postrádaný Neptun sochaře Bohuslava Schnircha.

organizaci Hitlerjugend. Ke konci války při nešťastném bombardování Vinohrad spojeneckými letadly dne 14. února 1945 spadla zápalná bomba na vilu, která v důsledku toho částečně vyhořela. Bombardováním byl zasažen i park a zasně vzala také budova skleníku s viváriem. Za války se Němcům znelíbil Karel Havlíček, a tak byly na šest let, po dobu druhé světové války sady přejmenovány opět na Grébovku, bez ohledu na to že Moritz Gröbe měl židovské předky. Asi to vyznavačům čisté rasy zůstalo utajeno.

Po válce dostal Havlíček sady zpátky a Hitlerjugend v opravené vile vystřídala pionýrská organizace. Sídly tu pak zejména všelijaké umělecké a jiné pionýrské a svazácké zájmové kroužky. Jelikož se čtyřicet let u nás nic neudržovalo v pořádku, neudržovala se ani Grébovka s vinicí. I ostatní stavby v parku značně chátraly. Dvakrát v historii bylo navrhováno zrušení poslední vinohradské vinice a místo ní měl být na stráni vysazen ovocný sad. Sice se o tom vážně uvažovalo, ale nikdo se neodhodlal to prosadit a provést. Veškerá iniciativa se totiž z národa i jeho vedení vytratila jako pára nad hrncem. Vrátila se až s rokem 1989.

Ke cti Obvodního úřadu Prahy 2 slouží, že se našli lidé, kteří se zasadili o generální obnovu celého areálu, pokud možno v nejautentičtější podobě a za bedlivého dohledu památkářů. Za malý zázrak považují, že došlo k záchraně jediné a poslední vinice Viničných hor, a dokonce se tu víno přímo začalo vyrábět a prodávat. V dobách pana Gröbeho se prý hrozny odvážely ke zpracování do Mělníka a pak se víno v sudech přiváželo zpět. Připadá mi jako zázrak, že se našel někdo, kdo v Praze vínu ještě koncem dvacátého století rozuměl a byl schopen se této práce chopit. Vinice byla vlastně první, co se začalo zachraňovat a obnovovat a tohoto díla se ujal Antonín Tureček jako její nový správce a vinařský odborník, který kdysi působil na vinici v pražské Tróji. Měla jsem pak šanci kupovat

v novém vinném sklípku láhve několika odrůd pěstovaných přímo u nás na Vinohradech a obdarovávat jimi na Vánoce své přátele a kamarády. Trvalo mnoho let – a je to práce, která nikdy nekončí, než se podařilo dát celý unikátní areál se všemi stavbami do přibližně téže podoby, jak ji pan Moritz Gröbe opustil. Grébovka měla prostě štěstí – včetně té třešničky na dortu, že se našel i ukradený a několik let postrádaný Neptun od sochaře Bohuslava Schnircha (tvůrce trig nad průčelím Národního divadla). Odvážní a zřejmě schopní zloději ho kdysi odvezli do svého zahradnictví na Kavčích horách. Odtud ho po čase koupil za 300 tisíc majitel záměčku v Třebotově. Dnes je originál Neptuna na Novoměstské radnici, jedna kopie zpátky v Grébovce a druhá v Třebotově.

Název parku – Grébovka – se udržel a je v běžném hovoru užíván daleko častěji než Havlíčkovy sady. Zato název Kanálka zanikl – ujal se Riegrák. Kanálka žije dnes jen v názvu ulice Na Kanálce, což je krátká spojka mezi Vinohradskou a Polskou. Na její křižovatce s Mánesovou byla ještě donedávna i hospoda Na Kanálce – podnik čtvrté, spíše páté cenové skupiny, kam se táhli jak švábi na pivo zejména řemeslníci pracující ve zdejší oblasti, nebo barvití štamgasti. Nikdy jsme tam nechodívali, protože jsme měli blíž buď k Lojzovi na rohu Vinohradské a Třebízského, nebo k Bohoušovi u Riegráku – což byly pivnice podobné úrovně. Na obě místa jsme chodili spíš se džbánem než tam posedět osobně.

Na Kanálku jsem ale pilně docházela někdy zkraje devadesátých let, kdy jsme v bytě renovovali koupelnu a já tam v brzkém odpoledni chodívala hledat našeho instalatéra, který tam v poledne odcházel na oběd a na pivo – většinou na víc než na jedno. Někdy už tam v tu dobu i sám čepoval. Pak zmodernizovali časem i tuto hospodu, pronajal si ji restauratér se zaměřením na italskou kuchyni (Italy toto místo, jak vidno, přitahovalo už od Karla IV.) a přejmenoval ji na Aromi. Nebyl to podnik zrovna

Vinohradská tržnice z roku 1903 (dnes Pavilon), stavba Antonína Turka v historizujícím slohu, sloužila původně, a až do osmdesátých let 20. století, pro stánkový prodej potravin. Rekonstrukce budovy z roku 2013 byla oceněna cenou obchodu roku Czech Grand Design.

levný, jídelníček se specializoval zejména na mořské ryby, které denně vozili čerstvé z Itálie. Ale bylo tam pravidelně nabito, zejména italskou klientelou. Pak se Aromi přestěhovalo na atraktivnější místo na Náměstí Míru a dnes je tam, po krátké epizodě provensálské kuchyně, místo hospody realitní kancelář. Škoda každého zmizelého starého jména. Už jenom názvy ulic dnes připomínají historii místa. Je zajímavé, že jméno zůstává často jako jediný pomníček toho, co tu kdysi bylo, či co se tu odehrálo. Kdo dnes ví, kdy a proč vyhořela Spálená ulice, kdy vysušili místo V tůních, nebo že v ulici Na bojišti, poblíž stanice metra I. P. Pavlova, se v roce 1179 škaredě pomlátili Přemyslovci. Na památku toho tam dali pak vystavět kapli, kterou pro změnu zase rozmlátili husité. Ach, Čechy krásné, Čechy mé...

Dům Zemědělské osvěty, dílo Josefa Gočára, na křižovatce ulic Slezská, Blanická a Římská patří mezi pozoruhodné moderní vinohradské stavby z období první republiky. Byla dokončena v roce 1926 a reliéfy Otto Gutfreunda byly nad jeho portály instalovány o rok později.

Za hradbami Nového Města a jejich branami Slepou, Žitnou, Koňskou, Novou a Poříčskou byly zmiňované roztroušené usedlosti v polovině devatenáctého století Guberniálním patentem ze dne 13. června 1849 spojeny v jeden velký celek, obec zvanou Vinohradská. Ta se v následujících letech začala prudce zahušťovat a rozpínat, až došlo k jejímu rozdělení na Vinohrady I. a Vinohrady II. To tu stálo už 566 domů s 23 tisíci obyvatel. Dne 7. srpna 1877 přijala pak část Vinohrady I. nový název Žižkov a druhá, menší půlka si ponechala vžité jméno Královské Vinohrady. Tato druhá část měla při rozdělení rozlohu 370 ha, a čítala 235 domů a v nich 8 935 obyvatel a 26. září 1879 byly Královské Vinohrady povýšeny na město. Rychlost stavebního rozvoje nabrala prudce na obrátkách. Už o rok později měly

Královské Vinohrady 343 domů, 14 831 obyvatel, 29 ulic, tři náměstí: Jiřího z Poděbrad, Tylovo a Purkyňovo, dnešní Náměstí Míru. Císař František Josef I. pak podepsal, že jako první příměstská obec smí Královské Vinohrady používat svůj vlastní městský znak. Tak prudký stavební rozvoj byl umožněn nejen zrušením hradeb v šedesátých letech 19. století ale Vinohrady si hospodářsky polepšily i prodejem části pozemků Císařské a královské železnici. Stavba železnice všeobecnému rozvoji značně pomohla.

V roce 1870 bylo vybudováno impozantní neorenezanční nádraží Františka Josefa I., které bylo po třiceti letech přestavěno do secesní podoby, v jaké je známe dnes. Po první světové válce bylo samozřejmě nadšeně přejmenováno na Wilsonovo, na památku prezidenta USA Woodrova Wilsona, který se zasloužil o vznik Československa.

*„Andělíčku můj strážníčku,
opatruj nám republičku,
opatruj nám Masaryčka
i Wilsona, pana strýčka“*

zaveršoval si tehdy nějaký soudobý pisatel či pisatelka knih pro děti. Ale z novin ani z čítanek to nemám, mám to z ústní tradice a často jsem to ironicky citovala mamince v dobách svého mladického socialistického poblouznění jako doklad toho, že ani za velebené první republiky nepadaly lidem z úst samé perly. Název nádraží vydržel dvacet let, andělíček strážníček ho nezachránil, jakož ani tu republičku. Za Protektorátu bylo přejmenováno na Hlavní, pak znovu na krátký čas na Wilsonovo a pak opět na Hlavní, jak už to u nás je zvykem. Americký prezident se nejdřív znelíbil Němcům a pak záhy zase Rusům, zvaným v té době Sověti. Bez ohledu na Němce i na Rusy, našinec dodnes jezdí z Wilsonáku. Původní, na svou